

BESZÁMOLÓ A 2018—19. TANÉVI ÁBEL JENŐ ORSZÁGOS LATIN TANULMÁNYI VERSENYRŐL

Az Ókortudományi Társaság — az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával — a 2018/2019-es tanévben is megrendezte, immár 55. alkalommal, országos, Ábel Jenőről elnevezett latin tanulmányi versenyét. A Minisztérium versenyünket a Nemzeti Tehetség Program keretében, az Emberi Erőforrás Támogatáskezelőn keresztül, az NTP-TMV-18-0036 sz. pályázat révén támogatta.

Az Ábel Jenő Országos Latin Tanulmányi Verseny 2019. február 8-i első, iskolai fordulón 24 vidéki és 20 budapesti, azaz összesen 44 iskola 425 diákja versenyzett: 247-en a *minores* (Budapestről 103, vidékről 144) és 178-an a *maiores* (Budapestről 76, vidékről 102) kategóriában. A *maiores* kategória tételének címe „Nagy Sándor bevonul Egyiptomba”, a *minores*é pedig „A kapzsi hadvezér” volt. Az iskolákból 168 dolgozatot küldtek be, ebből 75-öt a *maior* (Budapestről 39, vidékről 36), 93-at a *minor* (Budapestről 48, vidékről 45) kategóriában. A döntő fordulóra 42 (22 vidéki és 20 budapesti) iskolából hívtunk be összesen 109 főt, a maior kategóriában 55 (Budapestről 30, vidékről 25), a minor kategóriában 54 főt (Budapestről 34 vidékről 20), akik közül a megjelent 50 maior, 48 minor versenyző április 13-án az ELTE BTK-n mérhette össze tudását. A *maiores* kategória tételének címe „Egy ókori istenszobor kalandos sorsa”, a *minoreseké* pedig „A britek félelmetes harci szekerei” volt. A két forduló tételei honlapunkon, a <http://abeljeno.elte.hu/> címen megtalálhatóak.

A következőkben bemutatjuk a versenyünkön elkövetett jellegzetes fordítási hibákat, általánosabb körű nehézségeket, a döntő fordulóra koncentrálva, hiszen az első forduló tételeinek buktatóit a tanár kollégák versenyzőik dolgozatait javítva már megismerhették.

A *maiores* kategória döntőjében idén is öröndetesen szép számban születtek kiváló, pontosságra és magyarosságra egyaránt törekvő, nem ritkán szellemes fordítások. Elmondható, hogy az eléggé széles élmezőnyben még az előző évekhez képest is szorosabb verseny alakult ki. Sajnálatos viszont, hogy – kevés kivétellel – a legkiválóbb dolgozatokban is előfordultak olyan, nagyrészt pusztán figyelmetlenséggel magyarázható hibák, melyek miatt a versenyzők értékes pontokat veszítettek.

Egyre gyakoribb jelenség az igeidők pontatlan fordítása, pl. *demonstrant*: „bebizonyították”; *captum atque deletum est*: „elfoglalják és elpusztítják”; *P. Africani nomen erat incisum*: „bele van vésve Scipio neve”. Hasonló pongyolaságok föltűnően gyakoriak a névmások fordításánál, pl. *hoc quondam oppidum*: „ezután a várost”. A fordítási rutin hiánya, valamint a felületes szótárzás gyakran a nyelvtani ismeretek ingatag voltát is megmutatta. Ilyen buktatónak bizonyult a *non solum societate atque amicitia, verum etiam cognatione...* mondatszerkezet, melynek ismerete haladó szinten elvárható, mégis sokan a *solus* 3 és a *verus* 3 melléknevekből próbálták megfejteni, nem ügyelvén arra, hogy a fölismereni vélt szerkezet alaktani képtelenség, pl. *non solum societate*: „nem egyedüli közösség voltak”; „az egyetlen baráti közösség”; „nem voltak magányos nép”; ...*verum etiam cognatione*: „valódi rokonának”. Némelykor ablativusi eset is jelzővé változott, pl. *a Carthaginensibus vi captum est*: „az erőszakos karthágóiak elfoglalták”, másutt meg a jelző került adverbiumi szerepbe, pl. *summa cum laetitia civium*: „lényegében a nép öröme közepette”. Az ablativus auctoris máskülönben jószerint hibátlan fordításokban is gondot okozott, pl. *Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, quod ab Aenea fugienti a Troia atque in haec loca venienti conditum esse demonstrant*: „akkor építették, amikor Aeneas Trójából menekülve érkezett”; „azóta megalapítottak jelölik, hogy Aeneas elmenekült Trójából”.

Jó néhány fordítás színvonala erősen hullámzó volt. Míg bonyolultabb igeneves szerkezeteket, mondatokat sikerrel fejtettek meg a versenyzők, egy-egy, szinte magától értetődő szóalak kifogott rajtuk, ami leginkább az önálló gondolkodás hiányával magyarázható. A *Fuit apud*

Segestanos ex aere Dianae simulacrum singulari pulchritudine... mondatban pl. sem az ablativus qualitatis, sem az ablativus materiae lefordítása nem okozott gondot („volt a segestaiaknak egy páratlan szépségű szobruk...”), annál inkább az *aere* szótári alakjának és jelentésének megtalálása: „Dianáról, levegőből”. Meg kell említeni azt is, hogy a számos remek fordítás mellett – szerencsére nem túl nagy számban – születtek olyanok is, melyek jobbadán találgatásokban merültek ki, mi több, nemhogy a szöveg, de önmagukban az egyes mondatok sem álltak össze értelmes egésszé, pl. *Hoc quondam oppidum a Carthaginensibus vi captum atque deletum est*: „Itt valamikor régen a karthágóiak felfogását eltörölték”; *Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, quod ab Aenea fugienti a Troia atque in haec loca venienti conditum esse demonstrant*: „Segesta egy igen régi város, mely Aeneától Trójáig fut, és alapítási helyében megmutatkoznak”.

A szövegben való kiigazodást nemegyszer az alapvető művelődéstörténeti ismeretek hiánya is alaposan megnehezítette. Megdöbbenően sokan gondolták, hogy Aeneas nem személy-, hanem városnév: „az Aineiából Trójába kerülök”; „az Aeneából és Trójából menekülök” stb. Mások tudták ugyan, hogy Aeneas nem város, hanem személy, de történetével már nem voltak tisztában: „a Trójából Aeneas elől menekülök”, „Aeneas, a fáradalmat kerülő trójai”.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy az élmezőny idén örvendetesen széles volt, igen sok színvonalas fordítás született, sokan pedig csak egy-egy jelentéktelenebb, jobbra figyelmetlenségből elkövetett hiba miatt kerültek hátrányba. A főt említett példák azonban az aggasztó tendenciákat is mutatják.

A *minores* kategóriában a fordítandó szöveg Caesar *De bello Gallicó*jának egy adaptált részlete volt, amely a britek harci szekereiről és harcmódoráról szólt. Ez, amennyire azt a fordításokból és a verseny hangulatából meg lehet ítélni, elnyerte a versenyzők tetszését, és jellemzően nem is volt problémájuk a fő vonalainak megértésével, a hagyományoknak megfelelően azonban érdemes itt figyelmet fordítani néhány kisebb-nagyobb fordítási típushibára.

A leggyakoribb hibák, azt hisszük, leginkább a versenyzők fiatal korából és fordítási rutintalanságukból adódtak, illetve a pontosság néha túlzott igényéből (amely ironikus módon egyébként jellemzően nem hátrányos). Egy magyar anyanyelvű embernek sokáig gondot szokott okozni például a *habeo* fordítása: ez a verseny is bizonyította, hogy az első megközelítésben gyakran használt, de a magyar mondatokban a legtöbb esetben irányt tévesztő ‘birtokol’ igét ilyen fiatalon még a legkiválóbbak sem igazán tudják elkerülni. Hasonlóan nehéz tud lenni a *se* névmás magyarítása, amelyet néha a legcélszerűbb belefördíteni az igébe, visszaható ige használatával: pl. a *se insinuaverunt* fordítása ugyanúgy lehet „befurakodtak”, mint „bejuttatták magukat” – arra viszont figyelni kell, hogy előbbi esetben a visszaható névmás külön fordítására már nincs szükség (akkor sem, ha a latin szövegben az önálló szó). Elvben szintén dicséretes, a gyakorlatban azonban nem ritkán önsorsrontó dolog az efféle szigorúság a latin prefixumok fordításakor: Caesar essedumokon száguldó britonjai például akkor sem „összedobják” a lándzsáikat a csatában, hanem „el-”, ha a *coicio* ige szó szerint tényleg inkább az előbbit jelenti.

Voltak olyanok is, akiknek a *iugum*, azaz ‘járom’ szó jelentése és használata okozott problémát: ez ráadásul az igásállatok világában járatlan és jártas diákokat egyformán érinthette, hiszen előbbieknél talán egyszerűen nem találkoztak még a fogalommal, utóbbiak pedig tudhatják, hogy ilyesmit lovaskocsikon (legalábbis ma már) nem használnak. A fordítás minőségét mindkét esetben az illető kreativitása határozta meg leginkább – abban viszont szerencsére nem volt hiány a *minores* körében. Ennek megnyilvánulásai, amelyek az ilyen problémák elmés megoldásaitól a nyelvi humoron keresztül egészen a szemléltető ábrákig terjedtek, sok kellemes percet szereztek a dolgozatok értékelőinek.

A legkomolyabb kihívást azonban érdekes módon nem tárgyi és nem is nyelvtani, hanem egy sokkal inkább szövegtani-pragmatikai kérdés jelentette. Meglepően kevesen fordították ugyanis helyesen a szöveg első mondatát, amely mintegy összefoglalásként, vagy meta-információként előzi meg a tipikus szekér-harc narratív, jelen idejű leírását: *genus hoc est ex essedis pugnae*, azaz kb. „a harci szekérről való harc módja a következő.” Ez valószínűleg nem azért volt így, mert a diákok nem értették meg a szöveg minden szavát (a szótár és a jegyzetek is segítettek ebben), hanem mert sokan nem tudták, vagy talán nem is akarták megkockáztatni azt a finom narratív határsértést,

amellyel Caesar kilép a saját elbeszéléséből, és egy rövidke mondat erejéig nem csak magáról, de a saját szövegéről is külső szemlélőként beszél. Az ettől zavarba jött *minores* mentségére szóljon, hogy magyarul ilyen talán valóban ritkábban teszünk, mint latinul: a mondatot Szepessy Tibor is jócskán átfogalmazza a műfordításában („A harciszekér-alakulatok harcmódja az, hogy...”). A helyzetet ráadásul nehezíthette a *genus* szó próteusi természete is: tulajdonképpen tényleg nem lenne váratlan, ha egy „barbárokról” szóló szövegben ‘törzsre’ vagy valami hasonlóra utalna, különösen, ha az embernek nem áll még rendelkezésére az a tapasztalat, hogy ez a szó ritkább jelentései közé tartozik. A sokaknak gondot okozó mondat értékelésében ezért igyekeztünk könnyű kézzel eljárni, és minél gondosabban szegmentálni azt, hogy az esetleg elvétett kontextuális jelentés ellenére is jutalmazni tudjuk a jól értett elemeket és/vagy kreatív megoldásokat.

A versenyen mindegyik, helyezést elért vagy kiemelt dicséretben részesülő tanuló az elismerő oklevél mellé könyvjutalmat is kap, ily módon összesen 40 főt díjazhattunk. A könyvjutalmakat idén 11 kiadó nagylelkű felajánlása biztosította. A következő kiadóknak rójuk itt le a hálás köszönetünket Versenyünk lelkes és rendszeres támogatásáért: Szent István Társulat, Tinta, Akadémiai, Argumentum, Kairosz, Gondolat, Holnap, Atlantisz, Scolar, Lexika és Hungarovox. Ezen kívül az Ókor című folyóirat szerkesztősége s kiadója, a Gondolat a két kategória első három helyezettjének és tanáruknak egyéves előfizetést ajánlott fel. Köszönetünket nyilvánítjuk Dörömbözi Jánosnak, aki magánszemélyként nyújtott könyvtámogatást az egykori Telosz Kiadó kiadványaiból.

Továbbá a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, Varga Benedek a két kategória helyezettjeinek és kiemelt dicséreteseinek, kategóriánként összesen 20 főnek egy-egy tiszteleti belépőjegyet ajánlott fel, amely egy diák és egy szülő ingyenes belépésére jogosít fel, és amelyet az év végéig használhatnak fel a díjazottak.

Végezetül szeretnénk köszönetet mondani minden latintanárnak és versenyző diáknak áldozatos munkájukért, az iskolák igazgatóinak a latinoktatás támogatásáért, a verseny szervezőbizottságának a sikeres lebonyolításért. Versenyünk pénzügyeinek és pályázati teendőinek intézéséért továbbá köszönet jár Adamik Bélának és Kopeczky Ritának, az adminisztrációs feladatok lelkiismeretes ellátásáért és a honlap működtetéséért pedig Nemes Júliának.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy versenyünk több évtizedes hagyományaihoz méltó módon zajlott le, és remélhetőleg fontos szerepet tud betölteni a középiskolai latinoktatás fennmaradásában, amely egyedül képviseli az ókori kultúrát és nyelveket a középfokú oktatásban, és így döntő szerepet játszik a magyar ókortudomány utánpótlásának biztosításában.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma és az Ókortudományi Társaság Ábel Jenő Latin Tanulmányi Versenyének végeredménye
2018/2019. tanév

Maiiores kategória

I. helyezett

Héthelyi Máté, a budapesti ELTE Trefort Ágoston Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Lenkefi Myrtil, igazgató: Csapodi Zoltán

II. helyezett

Babcsányi István, a budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Péli Ágota, igazgató: Pásztor Attila

III. helyezett

Rogács Álmos Szalárd, a győri Kazinczy Ferenc Gimnázium növendéke, tanára: Schnur Mátyás, igazgató: Németh Tibor

4. helyezett: *Calis Mihály*, a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Mozer Tamás, Rosenzweigné Pejtsik Júlia, igazgató: Dr. Molnár Katalin
5. helyezett: *Nardai Anna*, a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Illyés Erika, igazgató: Barlay Bence
6. helyezett: *Árpási Zalán*, a budapesti ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Jankovics László, igazgató: Salga Imre
7. helyezett: *Biró Áron*, Balassi Bálint Nyolcévfolyamos Gimnázium növendéke, tanára: Kaszab László, igazgató: Farkas György
8. helyezett: *Solymosi Lili*, a budapesti Veres Péter Gimnázium növendéke, tanára: Hőnich Orsolya, igazgató: Székely György
9. helyezett: *Szőcs Áron*, a budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Péli Ágota, igazgató: Pásztor Attila
10. helyezett: *Füzesi Marcell*, a debreceni Svetits Katolikus Gimnázium növendéke, tanára: Géczy M. Erzsébet, igazgató: Bártfay Katalin M. Zsuzsanna

kiemelt dicséretben részesült

- Pintér Róbert* a pécsi Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziuma növendéke, tanára: László Levente
- Tornay-Csomor Viktória* a budapesti ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Jankovics László
- Magyar Ábel Mátyás* a budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Péli Ágota
- Kovács Tamara* a budapesti Madách Imre Gimnázium növendéke, tanára: Szücsiné Dr. Laczkó Eszter
- Vízkeleti Anna* a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Rosenzweigné Pejtsik Júlia
- Horváth Dóra* a budapesti Madách Imre Gimnázium növendéke, tanára: Szücsiné Dr. Laczkó Eszter
- Papp Hanna Róza* a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnázium növendéke, tanára: Berta Annamária
- Bakos Dóra Borbála* a budapesti Patrona Hungariae Gimnázium növendéke, tanára: Gazdag Gyöngyi M. Gemma
- Hepp Anna* a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Bánfay Ágota
- Fejes Dorottya* a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Illyés Erika

dicséretben részesült

- Jakó Attila György* a budapesti ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Jankovics László
- Illényi Mandorla* a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Illyés Erika
- Zsigmond Sebestyén Huba* a budapesti Piarista Gimnázium növendéke, tanára: Koós Levente
- Samu Zsófia Julianna* a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Paulus Frigyes
- Szabó Antónia* a budapesti Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Péli Ágota
- Erdős Csaba* a debreceni Medgyessy Ferenc Gimnázium növendéke, tanára: Kocsis Márta
- Berta Zsófia* a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnázium növendéke, tanára: Berta Annamária
- Folyi Bence* a soproni Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium növendéke, tanára: Jakabné Csizmázia Eszter
- Molnár Lilla Júlia* a budapesti Veres Péter Gimnázium növendéke, tanára: Hőnich Orsolya
- Kasza Dominik* az orosházi Táncsics Mihály Gimnázium növendéke, tanára: Vassné Técsy Edit

Minores kategória

I. helyezett

Gadányi Boldizsár, a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Piroska, igazgató: Dr. Molnár Katalin

II. helyezett

Ittész Klára, a budapesti a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő, igazgató: Barlay Bence

III. helyezett

Sári Máttyás, a pannonhalmi Bencés Gimnázium növendéke, tanára: Czakó Tiborné, igazgató: Juhász-Laczik Albin OSB

4. helyezett: *Fabók Anna*, a budapesti Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola növendéke, tanára: Bognár Zsuzsanna, igazgató: Friedrich Attila
5. helyezett: *Sámson Boglárka*, a szigetszentmiklósi Batthyány Kázmér Gimnázium növendéke, tanára: Talabér Miklós, igazgató: Kissné Hegedűs Éva
6. helyezett: *Bedő Bátor*, a szigetszentmiklósi Batthyány Kázmér Gimnázium növendéke, tanára: Talabér Miklós, igazgató: Kissné Hegedűs Éva
7. helyezett: *Kopper Borsa*, a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Piroska, igazgató: Dr. Molnár Katalin
8. helyezett: *Takács Ágota*, a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Piroska, igazgató: Dr. Molnár Katalin
9. helyezett: *Pete András*, a debreceni Svetits Katolikus Gimnázium növendéke, tanára: Géczy M. Erzsébet, igazgató: Bártfay Katalin M. Zsuzsanna
10. helyezett: *Varga Domonkos*, a budapesti Budapest Fasori Evangélikus Gimnázium növendéke, tanára: Bátovszkyné János Judit, igazgató: Hajdó Ákos

kiemelt dicséretben részesült

- Szakács Domonkos* a budapesti Jedlik Ányos Gimnázium növendéke, tanára: Bércesné Sidó Andrea, Kovács Dominika
- Baranyák Vendel* a pannonhalmi Bencés Gimnázium növendéke, tanára: Lengyel Krisztina
- Scheiling Ádám* a budapesti ELTE Apáczai Csere János Gyakorlógimnázium növendéke, tanára: Jankovics László
- Babos Réka* a szekszárdi Garay János Gimnázium növendéke, tanára: Dr. Gesztesi Enikő
- Sárváry Márton* a budapesti ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnázium növendéke, tanára: Nagy Piroska
- Szabó Lilla* a budapesti Németh László Gimnázium növendéke, tanára: Bánfay Ágota
- Nyéki Mónika* a budapesti Budapesti Egyetemi Katolikus Gimnázium növendéke, tanára: Devich Dénes
- Gréczi Lilla* a szigetszentmiklósi Batthyány Kázmér Gimnázium növendéke, tanára: Talabér-Nagy Judit
- Szitás-Kiss Gergő* a budapesti II. Rákóczi Ferenc Gimnázium növendéke, tanára: Kukucsáné Dr. Szalontai Erika
- Domonkos Petra* a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium növendéke, tanára: Jakabné Csizmazia Eszter

dicséretben részesült

- Péterfia Blanka* a budapesti ELTE Apáczai Csere János Gyakorlógimnázium növendéke, tanára: Jankovics László
- Tapodi Janka* a kiskunhalasi Bibó István Gimnázium növendéke, tanára: Kovács Erika
- Simon Péter* a szentendrei Református Gimnázium növendéke, tanára: Gergely Judit

Tóth Lili Anna a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium növendéke, tanára: Jakabné Csizmazia Eszter

Hermán Flóra a paksi Vak Bottyán Gimnázium növendéke, tanára: Hermánné Tóthegyi Judit

Galambos Boglárka Ágnes a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnázium növendéke, tanára: Berta Annamária

Morvai Viktória Bereniké a budapesti Madách Imre Gimnázium növendéke, tanára: Szücsiné Dr. Laczkó Eszter

Petrus Júlia a budapesti ELTE Apáczai Csere János Gyakorlógimnázium növendéke, tanára: Jankovics László

Wertán Brúnó a budapesti a budapesti Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium növendéke, tanára: Kudari Enikő

Morvai Eliza a budapesti Veres Péter Gimnázium növendéke, tanára: Hőnich Orsolya